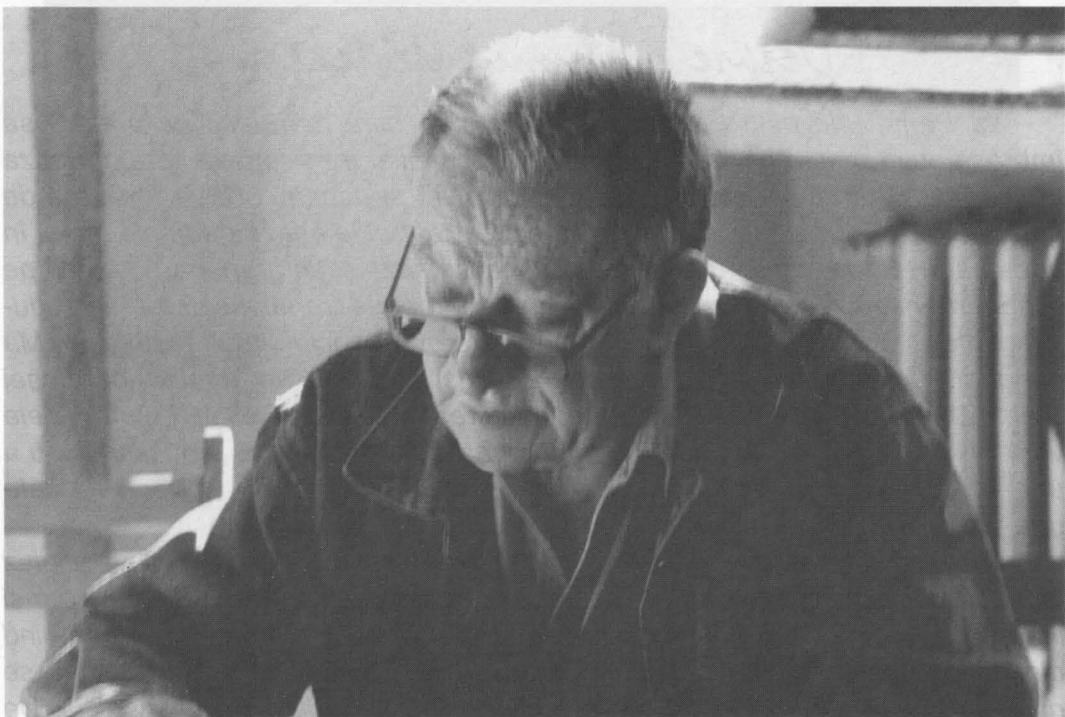

Paul BORTNOVSKI

„Am fost atacat pentru cosmopolitism”

Florica Ichim.: Prima întrebare pe care vreau să v-o pun nu are nici o legătură cu creația dumneavoastră. Vi s-a spus vreodată „tovarășe”? V-a spus cineva vreodată „tovarășul Bortnovski?”

Paul Bortnovski.: Mi s-a spus Paulică, de obicei.

F.I.: Da, cei apropiați, dar cei respectuoși?

P.B.: Cei respectuoși? Domnul Bortnovski.

F.I.: Domnul Bortnovski. Nu prea vi s-a spus tovarășe. Ce credeți că le-a impus din personalitatea dumneavoastră?

P.B.: Eu zic, seriozitatea cu care am privit lucrurile.

F.I.: Seriozitatea? Nu aerul dumneavoastră ușor suveran?

P.B.: Nu, nu am asemenea predispoziții spre...

F.I.: Atunci o modestie?

P.B.: Da, modestie...

F.I.: De obicei, oamenii cumsecade sunt victime. Ați fost o victimă a vieții?

P.B.: Nu a vieții în general...

F.I.: A conjuncturii?

P.B.: Au fost niște momente mai dificile pe care le-am străbătut, ieșite din niște conjuncturi. Dar nu am avut dificultăți legate de munca mea de creație. S-au băgat niște bețe în roate. Piedicile care s-au pus în domeniul artistic, nu că le-am ignorat, dar am mers înainte pe crezul meu.

F.I.: Care ar fi acesta?

P.B.: Logica pe care o aveam în problemele care trebuiau atacate.

F.I.: *Dar, totuși, ați avut o mulțime de proiecte nerealizate. Au fost oprite din invidie, din mașinațiuni colegiale doar?*

P.B.: Am avut o cantitate de realism în visare, bazată pe elemente concrete care m-au ghidat în munca mea, și opiniile pe care le emiteam au fost totdeauna bazate pe această credință în logica...

F.I.: *În logica firii? În logica existenței?*

P.B.: Da, în logica firii.

F.I.: *Sunteți arhitect de profesie. Arhitectura a fost studiul de bază, să zicem.*

P.B.: Studiul de bază și a rămas drept crez fundamental, dacă ar fi vorba de crez, de logică fundamentală...

F.I.: *De formație...*

P.B.: ...și formație, care mi-a ghidat și aspirațiile pe care le-am avut.

F.I.: *Sunteți născut la Sinaia, dintr-o familie de...?*

P.B. Dintr-o familia de constructori de clădiri.

F.I.: *Adică din tată în fiu.*

P.B.: Nu. Propriu-zis, tata a declanșat asta. El e născut la Botoșani, dar părinții lui veniseră în o mie opt sute șazeci și ceva din Polonia, în urma uneia din împărțiri, sub protecție franțuzească. Bunica mea s-a stabilit la Botoșani. Acolo s-au născut cei doi frați: tata și unchiul meu care era preot catolic.

F.I.: *Dumneavoastră sunteți catolic?*

P.B.: Și eu sunt. Romano-catolic. Unchiul meu a plecat în America înainte de primul războiul mondial.

F.I.: *Deci ați avut un unchi în America, ca în piesele de teatru. V-a lăsat ceva unchiul din America?*

P.B.: Mi-a lăsat o bună amintire. Era cam contra tatălui meu, pentru că s-a căsătorit ortodox.

F.I.: *Mama fiind ortodoxă?*

P.B.: Da. Giurgiuveancă, dintr-o familie de sârbi. Tata s-a stabilit la Sinaia în preajma războiului din 1914. El a făcut războiul, ca voluntar în armata română pentru că nu avea încă cetățenie. Pe urmă a revenit la Sinaia și a rămas acolo ca unul dintre stâlpii orașului. A construit foarte multe case.

F.I.: *Sunt în picioare?*

P.B.: Da, cam tot ceea ce este mai important în afară de Casino și Hotelul Palace. A avut clientela prosperă a anilor prosperi. Până în '35, '37, așa. A fost un muncitor neobosit, a alergat tot pe dealuri și pe văi ca să construiască. Și-a iubit meseria. În Sinaia s-au construit case ale burgheziei bogate și luminate. Rădulescu-Pogoneanu, Brănișteanu, Tabacovici care era președintele CAM-ului și al Căilor Ferate, inginerul Bușilă. Întotdeauna între tata și clienții cei mai răsarțiți se lega o prietenie. Jucau table...

F.I.: *Cum era atmosfera în familie? Era o familie severă?*

P.B.: O mamă foarte devotată și caldă și un tată foarte muncitor, foarte modest, cu frica lui Dumnezeu, cu grija copiilor, să ne crească mari. Muncea foarte mult ca să scoată bani. Eram trei frați. Fratele mijlociu, cu șase ani mai mare ca mine, s-a prăpădit, era inginer constructor, și fratele cel mare care trăiește este arhitect și lui i-am urmat eu în meserie. Țin minte că frații mei, care erau dați la liceu în București, la Sfântu Andrei și Sfântu Iosif, când veneau acasă o luau pe mama pe sus și o plimbau prin toată casa, iar ea se amuza grozav. Și apoi ședințe de răs care se petreceau de Bobotează... De Bobotează venea popa catolic care era o figură, un ceh, Benedict Wolner îl chema. Fratele lui, Domnul Carol, era asistentul lui, un fel de țarcovnic, îi ducea tămâia, candela... În fine, de Bobotează era

invitatul nostru la masă. Domnul Carol pleca și rămânea numai preotul... Și în minte o maioneză făcută de mama. Popa avea o barbă mare și și-a mânjit-o cu maioneză. Ce am putut să râdem cu toții. Aveam în sufragerie o perdea după care ne duceam rând pe rând să ne ștergem lacrimile de răs...

F.I.: *Că nu se cădea...*

P.B.: Săracul, era așa de treabă.

F.I.: *În casă se păstrau riturile ortodoxe sau catolice?*

P.B.: Pentru copii, pentru că pe toți ne-a făcut catolici, se păstrau cele catolice. Dar Paștele era ortodox, îl făceam și pe cel catolic, dar cel ortodox era cu cozonac și ouă roșii.

F.I.: *Școală serioasă?*

P.B.: Școală serioasă. Un liceu bun, profesori buni. Am avut profesor pe Anton Dumitriu, filosoful. Preda matematici. Primele clase le-am făcut cu el. Am multe amintiri, așa când mai mă văd cu colegii, puțini care ne mai întâlnim... Conule Dumitrache, îi spuneam. Venea și la Sinaia. A fost arestat pentru că era liberal. Aveam un coleg care stătea lângă Biserica Antim și mi-a povestit că Dumitriu a stat ascuns în turnul Bisericii Antim un timp destul de îndelungat.

F.I.: *Ați fost strălucit în facultate?*

P.B.: Am fost...lucitor. Mi-am terminat diploma cu niște dificultăți. Printre primele dificultăți ale regimului le-am simțit atunci, un prim asalt comunist către cucerirea studenților. Eu eram șeful anului și formasem un comitet studențesc, cu alegeri, cu tot dichisul. Erau însă niște animatori ai mișcării comuniste, care, destul de confuz, căutau să convingă studenții mai buni să se alăture mișcării comuniste.

F.I.: *Aveați o coloratură politică în acel moment, în grupul studențesc?*

P.B.: În comitetul ăsta, bineînțeles că s-au afirmat mai mulți studenți. Am mers pe credințele noastre foarte normale, dar am început să simțim presiunea.

F.I.: *Cum au arătat dificultățile de la diplomă?*

P.B.: Eu îmi alesesem ca diplomă un sediu al Uniunii Arhitecților, pe Calea Victoriei la intersecție cu General Manu. Aproape de Casa Disescu. Acolo am avut amplasamentul fixat. Am studiat un proiect pentru Uniunea Arhitecților care nu era încă definită ca Uniune. Era imediat după înființarea ei în locul Societății Arhitecților. Am făcut un proiect care presimțea într-un fel arhitectura modernă, arhitectura epocii, care, în fine, începea să fie cunoscută și la noi din publicații. Am făcut un proiect care era într-o structură „cosmopolită”, deci am fost acuzat de cosmopolitism. Faptul că am pus două lifuri în loc de unul însemna că era vorba de un lux...

F.I.: *Câte etaje avea?*

P.B.: Avea nouă etaje. Era un cub, un cub în care băgam toate funcțiunile. Făcusem un program pe care îl alesesem eu, îl compusesem eu și care a dus la o structură foarte modernă și expresivă. Am făcut diploma și în momentul în care a fost judecată, am fost atacat pentru cosmopolitism.

F.I.: *Și v-au denotat?*

P.B.: Mi-au dat în loc de „foarte bine”, „foarte bine, vezi școlaritatea”. Datorită calităților din timpul facultății. Și acesta a venit din partea unor colegi care atunci s-au demascat. Anton Moiescu era liderul.

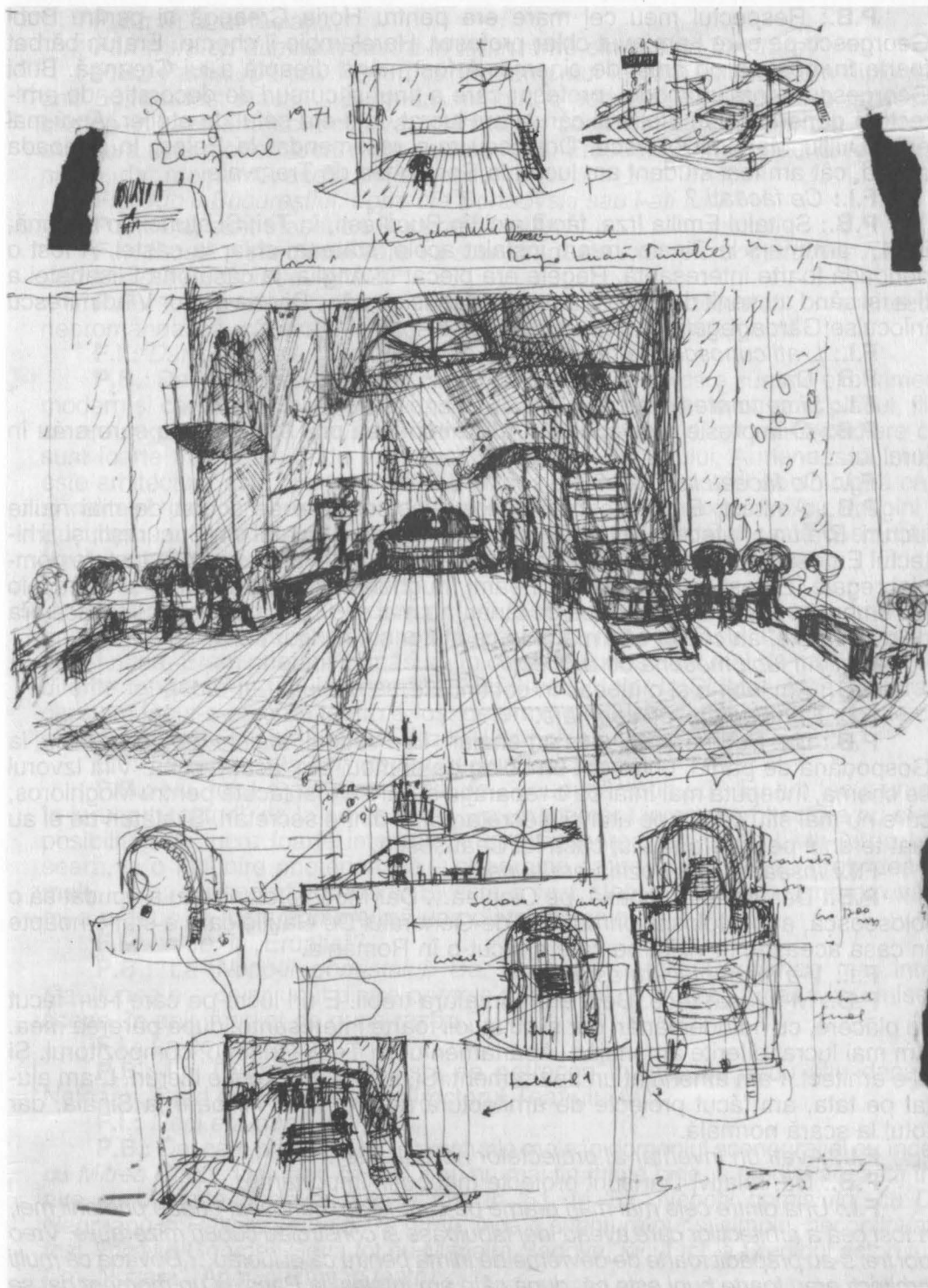
F.I.: *Și ce s-a ales de el?*

P.B.: Nici nu știu...

F.I.: *A apucat să facă construcții necosmopolite? Adică blocuri frumoase, cu balconașe...*

P.B.: Da, cam așa începuse să facă.

F.I.: *Cine a fost mentorul dumneavoastră în facultate?*

Schiță decor *Revizorul* de Gogol în regia lui Lucian Pintilie, 1971.

P.B.: Respectul meu cel mare era pentru Horia Creangă și pentru Bubi Georgescu pe care l-am avut chiar profesor. Haralambie îl chema. Era un bărbat foarte frumos, ca un artist de cinema. A fost mâna dreaptă a lui Creangă. Bubi Georgescu a fost un model, profesor care a ținut și cursuri de decorație, de arhitectură generală și în atelierul căruia am lucrat. Ioțu era șeful de atelier. Apoi mai erau Duiliu Marcu, Doicescu. Doicescu m-a recomandat la Peleş. În perioada aceea, cât am fost student am lucrat la Societatea de Tramvaie.

F.I.: Ce făceați ?

P.B.: Spitalul Emilia Irza, făcut aici, în București, în Tei. Și atunci, în toamnă, în '47, am mers la Sinaia, m-am instalat acolo, stăteam chiar la castel. A fost o perioadă foarte interesantă. Regele era plecat în Anglia, la căsătoria Elisabetei a II-a, și când au venit deja era o atmosferă tensionată... Divizia Tudor Vladimirescu înlocuise Garda regală.

F.I.: L-ați cunoscut pe rege?

P.B.: Da.

F.I.: Și ce impresie v-a făcut?

P.B.: O impresie respectabilă. Adică impunea prin toate datele care erau în jurul lui...

F.I.: Ce făceați la Peleş?

P.B.: Arhitect. Era un serviciu de arhitectură care se ocupa de mai multe lucruri. Era un arhitect în București care se ocupa de palatul din București, și arhitectul Ernest care se ocupa de Sinaia, Săvârșin și câteva locuri din astea ale domniei regale. Ernest era un arhitect neamț, hughenot, cum spunea el, și era acolo din timpul lui Carol I. A fost adus de tânăr, nu mai știu cum a ajuns... Și fiindcă era deja în vârstă, au căutat să-i mai dea ca ajutor și un viitor titular.

F.I.: Ați iubit meseria de arhitect?

P.B.: Am iubit-o și o iubesc în continuare.

F.I.: Dar clădiri aveți semnate.

P.B.: Da. Puține... Mai ales amenajări. La Predeal, înainte de Ceaușescu, la Gospodăria de partid, unde era un coleg de-al meu, am făcut o casă. Vila Izvorul se chema, începută mai întâi ca o reparație și care a fost făcută pentru Moghioroș, care nu mai știu ce era pe atunci, secretar, unul dintre secretari. Și alături de el au luat terenul pe care au făcut casa lui Ceaușescu.

F.I.: Înseamnă că poziția era superbă.

P.B.: Da, foarte frumoasă, pe Cioplea... Dar Moghioroș nici nu a apucat să o folosească, a fost folosită prima dată de Generalul De Gaulle care a stat o noapte în casa aceasta, în vizita pe care a făcut-o în România.

F.I.: V-a făcut plăcere asta?

P.B.: M-a lăsat rece. Deja eram în afara trebii. E un lucru pe care l-am făcut cu plăcere, cu neîndemânări dar și cu studii foarte interesante, după părerea mea. Am mai lucrat diferite amenajări. Apartamentul lui Tedy Grigoriu, compozitorul. Și el e arhitect. l-am amenajat un apartament. Și, în fine, mai multe lucruri. L-am ajutat pe tata, am făcut proiecte de arhitectură pentru niște vilioșoare la Sinaia, dar totul la scară normală.

F.I.: Aveți un inventar al proiectelor nerealizate ?

P.B.: Da, relativ. Dar sunt proiecte mai puțin importante...

F.I.: Una dintre cele mai mari drame pe care le-am cunoscut printre prietenii mei, a fost cea a arhitecților care aveau idei fabuloase și construiau cuburi mizerabile. Vreo doi trei s-au prăpădit foarte de devreme de inimă pentru că ei lucrau... Dovadă că mulți arhitecți erau foarte buni este că, după câte am înțeles, la Paris, la un moment dat se făcuse un grup foarte mare, vreo sută de arhitecți români care se unificaseră.

P.B.: Sunt apreciați...

F.I.: *Intrarea dumneavoastră în teatru vine din această frustrare?*

P.B.: Parțial, parțial. Pentru că în momentul în care îmi dădeam diploma în anii '50, am fost atacat... Eu m-am refugiat o perioadă de timp într-o arhitectură clasică în care am făcut câteva proiecte de școală și apoi mi-am dat drumul în aventura asta modernă care era pasionantă. Era, este și întotdeauna va fi pasionantă, dar momentul acela era special.

F.I.: *Iubiți Bucureștiul, domnule Bortnovski sau l-ați iubit?*

P.B.: Da, sunt atașat de București.

F.I.: *Există niște clădiri care vă sunt dragi, de exemplu construcțiile lui Mincu sau Muzeul Enescu sau altele?*

P.B.: Aste sunt intrate în firesc, așa. Am detestat o arhitectură neoromânească, cât eram în școală, acum o privesc cu indulgență.

F.I.: *Dar clădirile lui Marcel Iancu vă plăceau.*

P.B.: Da, mi-au plăcut. Mi-au plăcut câteva dintre ele care sunt pe experimentul modern și care sunt destul de avansate. Dar Bucureștiul este un oraș plăcut, fiindcă are vegetație multă și o viață tihnită în multe cartiere. Sunt multe cartiere care sunt foarte frumoase, unde sunt case frumoase: Spătarului, Armenească, și apoi este arhitectura asta dintre cele două războaie care este destul de ambiguă ca stil și calitate, dar care are o coerență deosebită. A fost o expoziție cu imagini din București, acum vreo șase-șapte ani, și s-a văzut că există această coerență, un anumit tip de experiență care nu a fost făcut în alte orașe din Europa...

F.I.: *Cum ați ajuns la teatru?*

P.B.: La teatru, printr-o conjunctură, pur și simplu... Acea conjunctură a fost prietenia mea cu Liviu Ciulei care a fost coleg cu mine de facultate. El era mai mic decât mine. Eram prieteni în măsura în care ne cunoșteam mai de mult și am avut diferite tangențe în facultate sau în timpul vacanțelor la Sinaia... Însă cotitura pe care am făcut-o eu spre teatru a fost determinată pur și simplu de o simpatie care exista, dar și de o ofertă din partea lui Liviu că să lucrăm împreună...

F.I.: *La renovarea sălii de la Grădina Icoanei?*

P.B.: Nu, totul a părut ca un fel de..., cum să spun eu? Eu am făcut un ocol în jurul arhitecturii, de la arhitectură. Era un moment în care arhitectura nu oferea posibilități de lucru foarte interesante și propunerea făcută de Liviu într-o bună seară, la o întâlnire prietenească – el pornind ca un învățăcel, nu pretindea mai mult – era: scenografie de film. Și asta a fost... Într-o bună seară ne-am văzut, mi-a propus să lucrăm împreună una dintre primele...

F.I.: *La ce, la „Erupția”?*

P.B.: La *Nepoții gornistului*. Dar cred că a fost *Cauțiunea* mai întâi... *Cauțiunea* era chiar unul dintre primele spectacolele în care făcea Liviu mise en scène, în anii imediat de după război.

F.I.: *La ce teatru era?*

P.B.: La Teatrul Mic. Și asta se petrecea în timp ce... nu știu dacă era Neleanu. Cred că era Neleanu directorul Teatrului Mic.

F.I.: *Deci era după '50.*

P.B.: Da, cam prin '50. Deci, aventurile mele în domeniul scenografiei au început cu *Mitrea Cocor*. Dar cred că tot Liviu, nu mai țin minte bine, a mediat această întâlnire cu Marietta Sadova. Asta a fost în '51, în '52, *Nepoții gornistului*, cu Dinu Negreanu și *Răsare soarele*. Pe urmă, încă o aventură pur și simplu, necontinuată a fost *Frica* lui Georges Soria tot cu Marietta Sadova, făcut tot la Studioul actorului de film „Nottara”. Apoi, o viață în teatru...